

ADVIES

10 september 2009

Vlaamse Strategienota Duurzame Ontwikkeling:
invulling van de operationele projecten

Inhoud

1. Algemene bemerkingen	6
2. Bespreking van de projectfiches	8
<i>Project nr. 1 – Duurzaam wonen en bouwen.....</i>	<i>9</i>
<i>Project nr. 2 – Maatschappelijk verantwoord ondernemen .....</i>	<i>10</i>
<i>Project nr. 3 – Educatie voor duurzame ontwikkeling .....</i>	<i>10</i>
<i>Project nr. 4 – Duurzame landbouw.....</i>	<i>11</i>
<i>Project nr. 5 – Milieu en gezondheid .....</i>	<i>11</i>
<i>Project nr. 6 – Duurzame mobiliteit .....</i>	<i>12</i>
<i>Project nr. 7 – Duurzaam omspringen met water.....</i>	<i>12</i>
<i>Project nr. 8 – Duurzame productie- en consumptiepatronen .....</i>	<i>13</i>
<i>Project nr. 9 – Wetenschappelijk onderzoek en innovatie voor duurzame ontwikkeling .....</i>	<i>13</i>
<i>Project nr. 10 – Duurzame ruimtelijke ontwikkeling .....</i>	<i>14</i>
<i>Project nr. 11 – Gender .....</i>	<i>15</i>
<i>Project nr. 12 – Wereldwijde bestrijding van HIV/AIDS.....</i>	<i>16</i>
3. Vlaams implementatieplan en projectfiche voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling	16
3.1. Algemene aanbevelingen	17
3.2. Aanbevelingen met betrekking tot de acties	18

INLEIDING

De Minaraad ontving op 9 juni 2009 een adviesvraag van minister-president Kris Peeters getiteld 'Vlaamse Strategienota Duurzame Ontwikkeling: invulling van de operationele projecten'. Het dossier bestaat uit de inhoudelijke fiches van de operationele projecten van de Vlaamse Strategienota Duurzame Ontwikkeling en het ontwerp van Vlaams Implementatieplan Educatie voor Duurzame Ontwikkeling 'Leren voor een leefbare toekomst'. Behalve een adviesvraag aan Minaraad en Serv besliste de Vlaamse Regering ook de middenveldorganisaties te consulteren die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van de Strategienota Duurzame Ontwikkeling.

De voorgestelde adviestermijn is 30 dagen. Door de hervorming van de Minaraad tot strategische adviesraad 'Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen' is deze termijn niet haalbaar. De Raad werd pas op 1 juni '09 opgericht. Voorliggend advies werd goedgekeurd op de raadszitting van 10 september '09. De Raad hoopt alvast dat de opmerkingen die in dit advies gegeven worden nog meegenomen zullen worden in de verdere uitvoering van de Vlaamse strategie voor duurzame ontwikkeling.

Tot slot is het nuttig te wijzen op een bepaling uit het decreet over de strategische adviesraad 'Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen' die voorziet in de oprichting van permanente werkcommissies waaronder één voor duurzame ontwikkeling en één voor educatie voor duurzame ontwikkeling. Deze Commissies moeten de adviezen van de Minaraad voorbereiden. Ze moeten ook een belangrijk aanspreekpunt worden voor het overleg tussen de overheid en het middenveld over het beleid inzake duurzame ontwikkeling en educatie voor duurzame ontwikkeling. Het is dan ook aangewezen dat van de oprichting van deze Commissies op korte termijn werk gemaakt wordt.

ABVV, ACLVB, ACV, Boerenbond, UNIZO en VOKA onthouden zich over dit advies omdat zij over dit onderwerp via de SERV advies uitbrengen.

Walter Roggeman
Voorzitter Minaraad

KRACHTLIJNEN

De Minaraad is en blijft een sterke pleitbezorger van duurzame ontwikkeling. Met bijzondere aandacht heeft de Raad dan ook de invulling van de operationele projecten van de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling onderzocht. De belangrijkste vaststelling is de zeer grote vertraging die deze projecten hebben opgelopen. De thema's liggen sinds 2006 op tafel. Ondanks drie jaren voorbereidingstijd zijn de meeste projecten uitermate onvolledig en beperkt uitgewerkt. Twee projecten vormen hierop een uitzondering: 'duurzaam wonen en bouwen' en 'educatie voor duurzame ontwikkeling'.

De Raad heeft de voorgestelde projecten getoetst aan het decreet Duurzame Ontwikkeling dat vorig jaar in werking trad. Hieruit blijkt dat de projecten niet alleen (veel) te laat komen, maar ook te vroeg. Volgens het decreet moet de nieuwe Vlaamse Regering tegen de zomer van volgend jaar een nieuwe strategienota voor duurzame ontwikkeling opstellen. Die moet gebaseerd worden op een grondige evaluatie van het lopende beleid. De uitwerking van de operationele projecten wordt best afgestemd op deze evaluatie. Dit moet gebeuren zonder de uitvoering van de projecten verder te vertragen.

Ondanks de bovenstaande bedenkingen kiest de Minaraad ervoor om opmerkingen te formuleren bij de twaalf projecten. Volgens de Raad illustreren de fiches de moeizame uitvoering van de Vlaamse strategie voor duurzame ontwikkeling. Drie grote problemen komen naar voor.

1. Het ambitieniveau inzake duurzame ontwikkeling is te laag. Vaak wordt een correcte analyse gemaakt van de problemen, maar staan de voorgestelde maatregelen niet in verhouding tot deze analyse. De projecten bieden geen antwoord op de uitdagingen inzake duurzame ontwikkeling waarmee we vandaag geconfronteerd worden. Belangrijke thema's zoals de aantasting van de biodiversiteit, armoede, voedselzekerheid, migratie ontbreken volledig.
2. Afstemming tussen de beleidsdomeinen blijft uiterst moeilijk. Een effectief en efficiënt duurzaamheidsbeleid is enkel mogelijk indien alle beleidsdomeinen samenwerken. Een duurzaam mobiliteitsbeleid is bijvoorbeeld niet mogelijk zonder een duurzame visie op ruimtelijke ordening. Uit de fiches blijkt dat deze samenwerking tussen de beleidsdomeinen nog steeds problematisch is.
3. Duurzame ontwikkeling vraagt expliciet een mondiale visie en aanpak. Met uitzondering van het project over HIV/AIDS is deze globale dimensie afwezig in de maatregelen en acties van de projecten.

Met dit advies hoopt de Raad een bijdrage te kunnen leveren aan de Vlaamse Strategienota Duurzame Ontwikkeling die vóór de zomer van 2010 door de nieuwe Vlaamse Regering moet gepresenteerd worden.

Naast de projectfiches van de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling ligt ook het Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling voor advies voor. De Minaraad apprecieert de participatieve werkwijze die werd toegepast bij de uitwerking van het plan en pleit voor het behoud van deze aanpak bij de uitvoering ervan. Deze uitvoering is inclusief beleid en vergt dus inspanning en samenwerking van alle beleidsdomeinen. Tenslotte vraag de Minaraad aan de Vlaamse Regering om zo snel mogelijk duidelijkheid te scheppen over de financiering van de acties van de projectfiche

Educatie voor Duurzame Ontwikkeling.

1. Algemene bemerkingen

[1] **Decretale omkadering van het beleid.** De twaalf operationele projecten waarover advies werd gevraagd zijn een onderdeel van de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO) die op 20 juli 2006 definitief goedgekeurd werd door de Vlaamse Regering.¹ Ondertussen werd ook het bredere beleidsproces inzake duurzame ontwikkeling vastgelegd in het decreet van 18 juli 2008 ter bevordering van duurzame ontwikkeling. De voorliggende projecten moeten in dit ruimer decretaal beleidskader geplaatst worden.

Bij de aanvang van dit advies wil de Minaraad een aantal belangrijke aspecten uit dit decreet in herinnering brengen zoals de definitie, de aanpak en de timing van het beleid inzake duurzame ontwikkeling.

- Duurzame ontwikkeling wordt gedefinieerd als “een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder de mogelijkheden tot behoeftevoorziening van toekomstige generaties in gevaar te brengen, waarbij aandacht gegeven wordt aan de integratie van en de synergie tussen de sociale, de ecologische en de economische dimensie, en waarvan de realisatie een veranderingsproces vergt waarin het gebruik van hulpbronnen, de bestemming van investeringen, de gerichtheid van technologische ontwikkeling en institutionele veranderingen worden afgestemd op zowel toekomstige als huidige behoeften”. In de memorie van toelichting bij het decreet werd verwezen naar “het maximaal nastreven van synergie en integratie tussen de economische, sociale en ecologische pijlers om te komen tot situaties waarbij een meerwaarde die wordt gecreëerd voor de ene pijler ook meerwaarden oplevert voor de twee andere pijlers.”²
- Ook de specifieke Vlaamse beleidsaanpak inzake duurzame ontwikkeling wordt in het decreet toegelicht. De kernbegrippen zijn ‘inclusief’, ‘gecoördineerd’ en ‘participatief’. Inclusief beleid betekent dat een door de Vlaamse Regering afgesproken transversale beleidslijn door elke Vlaamse minister op eigen wijze vertaald wordt naar het beleid in zijn of haar beleidsdomein. Gecoördineerd beleid slaat op de afstemming binnen de Vlaamse overheid met het oog op coherentie en consistentie. Participatief beleid betekent dat het beleid wordt gerealiseerd via een brede participatie en betrokkenheid van maatschappelijke actoren bij de beleidsontwikkeling en de beleidsuitvoering.
- Het decreet regelt ook een aantal praktische aspecten van de Vlaamse strategie zoals de timing en de inhoud van de strategienota. De strategienota moet uiterlijk tien maanden na de eedaflegging van de Vlaamse Regering goedgekeurd worden. Ook geeft het decreet aan wat moet opgenomen worden in de strategienota:

---

¹ Vlaamse Regering, SAMEN GRENZEN VERLEGGEN, Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling fase 1, 20 juli 2006.

² Vlaams Parlement, Ontwerp van decreet ter bevordering van duurzame ontwikkeling, Stuk 1629 (2007-2008) – Nr. 1.

- o een evaluatie van de uitvoering van de Vlaamse strategienota, goedgekeurd in de vorige parlementaire legislatuur;
- o een analyse van de huidige situatie, de verwachte maatschappelijke ontwikkelingen, trends en risico's inzake duurzame ontwikkeling;
- o de langetermijnvisie en -doelstellingen voor het te volgen beleid op het vlak van duurzame ontwikkeling;
- o de operationele kortetermijndoelstellingen en de prioritaire beleidsopties en acties voor de regeerperiode.

[2] De projecten komen 'veel te laat'... In een gezamenlijk advies van december 2007 over het voorontwerp van decreet Duurzame Ontwikkeling hebben Serv en Minaraad onder meer de bovenstaande aspecten van het decreet besproken.³ De Raden waarschuwden toen dat het concrete beleid inzake duurzame ontwikkeling dreigde uitgesteld te worden tot de volgende legislatuur. Met voorliggende adviesvraag is deze voorspelling ondertussen uitgekomen. Hoewel de projectfiches begin 2006 al besproken werden binnen de Vlaamse Regering, werden ze slechts drie jaar later, op de allerlaatste zitting voor de verkiezingen, definitief goedgekeurd door de Vlaamse Regering. In het gezamenlijke advies van 2007 vroegen de Raden in eerste instantie een beleid inzake duurzame ontwikkeling. Een snellere goedkeuring van de operationele projecten had hiertoe zeker kunnen bijdragen.

[3] ...maar ook 'te vroeg'. De Minaraad is van mening dat de voorliggende nota met de invulling van de strategische projecten niet alleen veel te laat komt, maar ook te vroeg. Zoals hierboven werd aangegeven, moet de nieuwe Vlaamse Regering binnen 10 maanden na haar aantreden een strategienota voorleggen. Deze strategienota moet bovendien grondig onderbouwd worden met een evaluatie van het uitgevoerde beleid, een analyse van de huidige situatie, langetermijndoelstellingen en operationele kortetermijndoelstellingen. De Minaraad benadrukt het belang van deze goed onderbouwde strategie. Het lijkt dan ook contraproductief om nu al projecten goed te keuren die uitvoering moeten geven aan een strategie die binnen een jaar moet opgesteld worden. Verder uitstel is echter geen optie. Een aantal goed onderbouwde projecten zoals duurzaam wonen en bouwen en EDO mogen geen verdere vertraging oplopen. Bij andere projecten moet de strategienota zorgen voor een betere onderbouwing, verdere ondersteuning en (vooral) een hoger ambitieniveau.

In de strategienota zullen eveneens een aantal belangrijke thema's aan bod moeten komen die op dit ogenblik geen plaats kregen binnen de voorgestelde projecten. Belangrijke uitdagingen inzake duurzame ontwikkeling zoals de aantasting van de biodiversiteit, armoede, voedselzekerheid, migratie ontbreken nu volledig.

[4] Een goede afstemming tussen de VSDO, Vlaanderen In Actie en het Pact 2020 is cruciaal. De Minaraad stelt vast dat in verschillende projectfiches verwezen wordt naar de doelstellingen van het Pact 2020. Deze afstemming is noodzakelijk en kan waarschijnlijk voor verschillende projecten nog verbeterd worden. Een voorbeeld hiervan is de verwijzing naar *smart grids* in het project duurzaam bouwen en wonen. De Raad benadrukt dat ook een afstemming in de

---

³ Minaraad en Serv, Advies over het decreet Duurzame Ontwikkeling, december 2007.

omgekeerde richting wenselijk is. Zo kan het verband tussen de ecologische voetafdruk en strategieën voor efficiëntieverbeteringen uit fiche 8 – duurzame productie en consumptie voor verdere verfijning zorgen van de doelstellingen van het Pact 2020.

- [5] **Projectleiders, vernieuwingsprojecten en transitieagenda's.** De nota aan de Vlaamse Regering die voor advies voorligt, bevat hoofdzakelijk de fiches waarin de verschillende operationele projecten toegelicht worden. In deel twee van dit advies zal op de verschillende projecten ingegaan worden. In de nota wordt ook toelichting gegeven bij de werkwijze voor de verdere uitwerking van de operationele projecten. Hierbij worden twee belangrijke vernieuwingen voorgesteld. Zo zal er per project gewerkt worden met een projectleider. Deze moet de vertegenwoordiger van zijn beleidsdomein in de ambtelijke werkgroep Duurzame Ontwikkeling (WGDO) goed informeren en zorgen voor de vereiste terugkoppeling en rapportage. Per operationeel project zullen (vernieuwings-)platformen opgericht worden die moeten zorgen voor een maximale betrokkenheid van alle relevante actoren uit de samenleving. Men zal proberen verder te bouwen op reeds bestaande overlegplatforms. Het Vlaams EDO-platform (educatie voor duurzame ontwikkeling) en het overlegplatform Duurzaam Bouwen worden als voorbeelden aangegeven. Het is de bedoeling dat de projectleider, samen met het platform, de noodzakelijke acties en maatregelen uitwerkt onder de vorm van een (transitie-)agenda.

De Minaraad ondersteunt de voorgestelde manier van werken en vindt dat de ervaring die opgedaan werd met de transitieprojecten 'duurzaam wonen en bouwen' en 'materialenbeheer' ook uitgespeeld moet worden in de andere thema's. Duurzame ontwikkeling veronderstelt een aangepaste beleidsaanpak waarbij langetermijndoelstellingen en participatie centraal staan. Dit kan via de voorgestelde vernieuwingsplatformen en door te werken met een transitieagenda. De Minaraad ondersteunt ook het voorstel om de platformen zo veel mogelijk te laten aansluiten bij bestaande initiatieven. Dit moet dubbel werk en onnodig tijdverlies voorkomen.

De Raad wijst op het belangrijk onderscheid dat bestaat tussen de vernieuwingsplatformen en het strategisch maatschappelijk overleg. Via de vernieuwingsplatformen worden relevante maatschappelijke actoren betrokken bij de concrete uitvoering van de projecten. Dit wordt best zo transparant mogelijk georganiseerd. Er moet duidelijkheid zijn over wie uitgenodigd wordt, hoe de financiering van de projecten verloopt, enz.. Daarnaast is er het maatschappelijk overleg met het middenveld over het beleid inzake duurzame ontwikkeling. Dit gebeurt bij voorkeur via de strategische adviesraden. De permanente werkcommissie duurzame ontwikkeling, die opgericht wordt binnen de Minaraad, zal hier een belangrijke rol moeten spelen.

2. Bespreking van de projectfiches

- [6] **Selectie van de operationele projecten.** In de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling van 2006 werd aangegeven aan welke voorwaarden de operationele projecten moeten voldoen: "*Projecten' wordt hier in zeer ruime betekenis opgevat. Het betreft zowel algemene beleidsthema's, transversale thema's, als instrumenten die kunnen bijdragen tot duurzame ontwikkeling.*" De volgende criteria lagen aan de basis voor de selectie van de operationele projecten:

- de mate van vereiste betrokkenheid van meerdere beleidsdomeinen, bestuursniveaus en/of de mate waarin meerdere disciplines betrokken (moeten) worden in de realisatie van een operationeel project om duurzame ontwikkeling na te streven;
- de mate waarin gecoördineerd en geïntegreerd moet worden gewerkt;
- het bekomen van leereffecten en kennis m.b.t. duurzame ontwikkeling (innovaties);
- de relevantie van de projecten voor duurzame ontwikkeling;
- de mate waarin maatregelen niet/moeilijk gerealiseerd kunnen worden binnen het beleidsdomein;
- de mate waarin tegenstellingen voorkomen met doelstellingen van andere beleidsdomeinen (tegenstellingen in plannen);
- hiaten voor een consistent duurzaamheidsbeleid;
- de mate waarin er nood is aan vooruitgang op lange termijn;
- de concrete vooruitgang op het terrein.

De projectfiches werden allemaal opgesteld volgens dezelfde indeling: omschrijving, bevoegde minister(s) en administratie, doelstellingen (vaak opgedeeld in lange termijn en korte termijn), acties en maatregelen, uitvoerders, streefdata en voortgang. Een eerste vaststelling die gemaakt moet worden is de onevenwichtige invulling van de verschillende projecten. Sommige fiches, zoals duurzaam wonen en bouwen, werden zeer gedetailleerd uitgewerkt, maar de meeste andere fiches zijn zeer onvolledig. Omdat deze projecten al sinds 2006 gekend zijn, kan tijdgebrek bezwaarlijk de reden hiervoor zijn.

De Minaraad wenst expliciet inhoudelijke bedenkingen bij de fiches te formuleren. Volgens de Raad illustreren de fiches de belangrijkste pijnpunten van de huidige VSDO. Op die manier hoopt de Raad een bijdrage te kunnen leveren aan de nieuwe strategienota duurzame ontwikkeling die vóór de zomer van 2010 door de nieuwe regering moet gepresenteerd worden.

In het vervolg van dit advies zullen de twaalf operationele projecten kort besproken worden.

Project nr. 1 – Duurzaam wonen en bouwen

[7] Een voorbeeldproject bij uitstek. Het project duurzaam wonen en bouwen is zowel op het vlak van inhoudelijke onderbouwing als werkmethode het voorbeeld bij uitstek voor de manier waarop de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling uitgebouwd moet worden. De Minaraad blijft een voorstander van transitie management als werkmethode vanwege het sterke participatieve karakter en de fundamentele plaats die visievorming op de lange termijn krijgt. Het project bevat verschillende linken naar andere operationele projecten, zoals educatie voor duurzame ontwikkeling, maatschappelijk verantwoord ondernemen, duurzame productie en consumptie (*cradle to cradle* en materialen), wetenschappelijk onderzoek en innovatie (*smart grids* van het Milieu- en Energietechnologie Innovatieplatform, MIP). De Minaraad hoopt dat de ervaring en de dynamiek van het transitieproject duurzaam wonen en bouwen overgebracht kan worden op de andere projecten waarmee een link bestaat.

[8] Sterke visie moet nu onderbouwd worden met demonstratieprojecten. De Minaraad stelt vast dat de ontwikkeling van concrete projecten rond duurzaam

wonen en bouwen dreigt achter te lopen op de visievorming. Sommige initiatieven, zoals de adviesnetwerken, hebben reeds een begin van uitvoering gekregen. Deze netwerken bewijzen hun nut en zorgen voor extra dynamiek op het terrein. Maar nu moeten ook de substantiële projecten rond bijvoorbeeld duurzame/milieuvriendelijke, energieneutrale wijken en energiezuinige districten volgen. Het moment is aangebroken om de vele goede ideeën ook concreet waar te maken. Hierbij moet men verder gaan vrijblijvende aanmoedigingen. De lat moet hoger gelegd worden dan *business as usual* initiatieven. Financiering van de projecten, liefst in samenwerking met de privésector, is van cruciaal.

Project nr. 2 – Maatschappelijk verantwoord ondernemen

- [9] **Een mobiliserend concept dat echter voorlopig onvoldoende het verschil maakt op het terrein.** Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) sluit als project goed aan bij een aantal doelstellingen van het Pact 2020 van de Vlaamse overheid. Steeds meer bedrijven onderschrijven de MVO-doelstellingen. De Minaraad is echter van mening dat er onvoldoende vooruitgang geboekt wordt op het terrein. In projectfiche 8 over duurzame productie en consumptiepatronen wordt verwezen naar een mogelijke oorzaak: *“MVO wordt nog vaak te eenzijdig benaderd”*. Dit blijkt ook uit de voorgestelde acties en maatregelen. De vier voorgestelde acties zijn (1) het uitvoeren en evalueren van de MVO-scans, (2) samenwerking met de sociale partners in het ‘Diamond netwerk’, (3) uitbouw van het digitaal kenniscentrum ‘mvovlaanderen.be’ en (4) de voorbeeldrol van de overheid.

Volgens de Minaraad ontbreekt in het bijzonder een reflectie op de rol van MVO in de huidige economische en financiële crisis. Hoewel we vandaag geconfronteerd worden met de ergste crisis sinds de tweede wereldoorlog leidt dit niet tot een specifieke reflectie over de rol van MVO. De aanknopingspunten liggen nochtans voor de hand. In een recente studie van de Minaraad werd hier meer in detail op ingegaan.⁴ Op dit ogenblik is de milieupijler van de MVO-acties vaak onvoldoende sterk ontwikkeld. De nadruk ligt op sociale relaties. Indien milieu ter sprake komt blijft dit meestal beperkt tot milieuhygiëne en ontbreekt een breder perspectief (biodiversiteit, aantasting natuurlijke rijkdommen, enz.).

De Raad vindt dat de rol van MVO te beperkt wordt ingevuld. Volgens de raad is MVO meer dan *business as usual* met wat extra aandacht voor milieu en/of sociale thema's. MVO is een strategische keuze die ondernemers maken om hun bedrijf doorheen de onvoorspelbare toekomst te loodsen. Die strategische keuze erkent dat er geanticipeerd moet worden op bijvoorbeeld duurder grondstoffen, duurder ketenbeheer, CO2 kost, waterproblematiek, landgebruik en sociale thema's zoals vergrijzing. MVO gaat over lange termijn strategieën.

Project nr. 3 – Educatie voor duurzame ontwikkeling

- [10] **Implementatieplan en projectfiche.** Bij het projectthema ‘educatie voor duurzame ontwikkeling’ wordt niet alleen de projectfiche zelf, maar ook het implementatieplan dat hieraan ten grondslag ligt, voorgelegd voor advies. De projectfiche wordt samen met het implementatieplan besproken in [24] tot [31].

---

⁴ Hubert David en Monique Sys, Meer investeren in milieu als maatregel tegen de economische crisis, Jaarverslag Minaraad 2008, Deel II Caput Selectum.

Project nr. 4 – Duurzame landbouw

- [11] **Er is nog veel werk aan de winkel.** De projectfiche duurzame landbouw start met de stelling dat de keuze voor duurzame landbouw in Vlaanderen niet meer in vraag gesteld wordt en dat de landbouw duidelijk milieuvriendelijker, diervriendelijker en kwaliteitsvoller geworden is. De Minaraad stelt echter vast dat, hoewel er vooruitgang geboekt is, dit nog niet betekent dat de Vlaamse landbouw vandaag duurzaam is. Het laatste milieurapport bevestigt de vooruitgang die gemaakt is op een aantal terreinen, maar wijst eveneens op een zekere stagnatie van de verbetering (bv. nitraat in oppervlaktewater) en belangrijke uitdagingen waarvoor er nog onvoldoende vooruitgang geboekt werd (bv. gemiddelde overschrijding kritische last vermesting).⁵
- [12] **Focus op glastuinbouw.** In het project duurzame landbouw wordt de aandacht (exclusief) gelegd op de glastuinbouw. Dit wordt als volgt gemotiveerd: *“De glastuinbouwsector is, ondanks haar beperkte oppervlakte, een sterke economische sector. De sector is kapitaals- en arbeidsintensief en kan gezien zijn relatief belang een duidelijke hefboom betekenen in het verder verduurzamen van de gehele landbouwsector.”* De Minaraad ziet niet in op welke manier dit project een structurele hefboom kan betekenen voor de verduurzaming van de gehele landbouw in Vlaanderen. De glastuinbouw kent namelijk problemen die specifiek zijn aan de sector (overschakeling op aardgas, inzet van WKK-installaties, gebruik van restwarmte van andere industriële activiteiten).

De toelichting van de doelstellingen en de acties en maatregelen worden uitermate voorwaardelijk en vaag ingevuld: *“Het project zou er voornamelijk in bestaan om knelpunten met betrekking tot de thema's ruimtelijke ordening, energie, grondverwerving, ... op te lossen die zich manifesteren bij de voorbereiding, planning en uitvoering van concreet lopende en nieuwe projecten”* (eigen onderlijning). Ook de maatregelen worden enkel indicatief aangegeven. De projecten zijn dermate voorwaardelijk ingevuld dat de Minaraad zich afvraagt in welke mate dit project daadwerkelijk ondersteund wordt door de Vlaamse overheid.

Project nr. 5 – Milieu en gezondheid

- [13] **Duidelijke analyse van de problematiek en vaststelling van kortetermijndoelstellingen.** De Minaraad staat 100% achter de vaststelling in de omschrijving van dit project dat de verstoring van het leefmilieu - zoals aanwezigheid van milieugevaarlijke stoffen, ozonpieken en hoge concentraties van fijn stof - de levenskwaliteit vermindert. Ook het belang dat wordt gehecht aan kwetsbare groepen zoals kinderen verdient alle ondersteuning. Dit alles wordt vertaald in concrete kortetermijndoelstellingen voor het lopende milieu- en gezondheidsbeleid in Vlaanderen. Deze analyse wordt echter niet consequent doorgetrokken met bijpassende acties en maatregelen. De organisatie van een studiedag/forum rond gezond schoollopen, hoe interessant en nuttig dit project ook is, staat niet in verhouding tot de uitdagingen inzake milieugevaarlijke stoffen, ozonpieken en hoge concentraties van fijn stof waarmee de gezondheid van de Vlamingen wordt bedreigd.

---

⁵ MIRA-T 2008 Indicatorrapport (2009) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij.

Project nr. 6 – Duurzame mobiliteit

[14] Verkeersveiligheid aanpakken vanuit een visie op duurzame ontwikkeling. De huidige onduurzame situatie van het verkeer in Vlaanderen is een van de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen waarmee we worden geconfronteerd. De negatieve impact van onze mobiliteit is zowel economisch, sociaal als ecologisch niet lang meer houdbaar. De Minaraad is dan ook verheugd dat er expliciet gesteld wordt dat de keuze voor verkeersveiligheid (als deelaspect van de volledige mobiliteitsknoop) niet ten koste gaat van andere thema's, zoals het verhogen van de verkeersleefbaarheid, het terugdringen van de schade aan het milieu en natuur, enz. De Minaraad hoopt dat er in dit project aanzienlijke aandacht zal gaan naar initiatieven die voor deze positieve wisselwerking zorgen. De volgende voorbeelden worden aangehaald: het ondersteunen van de overstap naar de fiets en *ecodriving*. Andere thema's die te maken hebben met duurzame mobiliteit worden echter niet meegenomen (modal shift naar duurzame verplaatsingsmodi, aanpakken verkeersoverlast, schade ten gevolge van auto- en vrachtverkeer, enz.).

De Minaraad is van mening dat de voorgestelde acties en maatregelen gedetailleerd en degelijk uitgebouwd werden. Er is aandacht voor opleiding, gedrag, ruimtelijke ordening, het juridische, enz. Toch kan men niet ontkennen dat het beleid inzake verkeersveiligheid onvoldoende effectief is. In de projectfiche wordt in dit opzicht verwezen naar de afhankelijkheid van "*de bereidwilligheid van andere beleidsdomeinen*". De Minaraad wijst erop dat net de betrokkenheid van meerdere beleidsdomeinen, de nood aan een geïntegreerde aanpak en het voorkomen van tegengestelde doelstellingen tussen de beleidsdomeinen redenen zijn om een project op te stellen. De Raad moet dan ook vaststellen dat inzake een van de basisprincipes van een beleid voor duurzame ontwikkeling, namelijk de samenwerking over de beleidsdomeinen heen, er nog zeer veel werk aan de winkel is bij de Vlaamse administratie.

Project nr. 7 – Duurzaam omspringen met water

[15] Ondanks sterke link met het zuiden enkel Vlaamse projecten. Meer en meer wordt het tekort aan zuiver water als een mondiaal probleem erkend. Professor Jacqueline McGlade (Europees Milieuagentschap) stelt het als volgt: "*We leven boven onze stand als het op water aankomt. De oplossing op korte termijn voor waterschaarste bestond tot nu toe uit het onttrekken van steeds grotere hoeveelheden water uit de oppervlakte- en grondwaterbronnen. Overexploitatie is niet duurzaam. Het heeft ernstige gevolgen voor de kwaliteit en de kwantiteit van het resterende water en voor de ecosystemen die van dat water afhankelijk zijn.*"⁶ Dit project is een van de twee projecten (naast HIV/AIDS) met een duidelijke globale dimensie. In de projectfiche wordt ook specifiek verwezen naar het Vlaams Partnerschap Water voor Ontwikkeling dat projecten ondersteunt in het zuiden.

De Minaraad vindt het een gemiste kans dat de geselecteerde maatregelen, (1) Waterfactuur sociaal aanvaardbaar en (2) Drinkwater van goede kwaliteit blijven garanderen voor huishoudelijk gebruik, enkel betrekking hebben op Vlaanderen.

---

⁶ Europees Milieuagentschap, 'Droogte en overmatig watergebruik in Europa', persbericht van 17 maart '09.

[16] **Advies Minaraad bij waterverkoopreglement.** Actie 1 van de eerste maatregel op de fiche omvat het goedkeuren en promoten van het waterverkoopreglement. De uitwerking van het waterverkoopreglement kan sociale, economische en ecologische gevolgen hebben. De Raad herhaalt in dit kader zijn vraag (zie advies 2008/21) om het waterverkoopreglement ter advisering voor te leggen aan de SERV en de Minaraad.

Project nr. 8 – Duurzame productie- en consumptiepatronen

[17] **Maatregelen inzake duurzame productie- en consumptiepatronen zijn dringend en nodig.** De Minaraad onderschrijft de analyse die gemaakt wordt in de omschrijving van deze projectfiche. Het is belangrijk dat het concept van de ecologische voetafdruk bevestigd wordt evenals de consequenties ervan: *“Zelfs een drastische efficiëntieverbetering zal niet tot een absolute daling van het materiaalgebruik leiden.”* Dit is noodzakelijk om een van de centrale uitgangspunten van de strategie voor duurzame ontwikkeling (de toekomstige beschikbaarheid van de hulpbronnen) te vrijwaren.

In de projectfiche wordt aangegeven dat een concretiseringsronde noodzakelijk is om te komen tot een overzichtelijk pakket van acties die daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden. De Minaraad onderschrijft de werkmethode die voorgesteld wordt om dit aan te pakken. Dit zal gebeuren aan de hand van vier actieclusters:

- a) Vlaanderen denkt in kringlopen
- b) Vlaanderen vermindert haar ecologische voetafdruk
- c) Vlaanderen stemt af
- d) Vlaanderen geeft het voorbeeld.

De vraag wordt ook gesteld in welke mate het project zich moet richten op systeeminnovatie (en de mogelijke koppeling met het Vlaamse innovatiesysteem). En, indien dat het geval zou zijn, of dit via het instrument ‘transitieaanpak’ moet gebeuren. De Minaraad is een sterke voorstander van een dergelijke aanpak waarbij er bijzondere aandacht gegeven wordt aan de langetermijndoelstellingen en een participatieve aanpak. De Raad pleit ook voor een sterkere integratie van dit project met project 9 ‘Wetenschappelijk onderzoek en innovatie voor duurzame ontwikkeling’.

Project nr. 9 – Wetenschappelijk onderzoek en innovatie voor duurzame ontwikkeling

[18] **Erg vage en weinig coherente uitwerking van de projectfiche.** Projectfiche 9 geeft de indruk slechts een voorlopige kladversie te zijn. Zo wordt in de eerste zin de vraag gesteld of het opportuun is te verwijzen naar het Beleidsondersteunend Steunpunt Duurzame Ontwikkeling. Drie paragrafen verder wordt dan aangegeven dat dit steunpunt belangrijk *kan* zijn. De Minaraad betreurt dat er twijfel bestaat over het belang van dit steunpunt. In het bijzonder het project van het steunpunt inzake transitie management en systeeminnovatie biedt een nuttig kader voor dit project. Ook andere projecten van het steunpunt kunnen en moeten ingeschakeld worden in dit project.

De Raad wil het verband benadrukken tussen innovatie en systeeminnovatie (of transitie management). Transitie management zijn het resultaat van innovaties: zowel sociaal-culturele innovaties als business model innovaties als technologische innovaties.

Enkel inzetten op technologische innovatie maakt de realisaties van systeeminnovaties bijzonder onwaarschijnlijk en onderschat de complexiteit van de nodige transitie.

De Minaraad stelt vast dat de belangrijkste rubriek uit de projectfiche met acties en maatregelen zeer onvolledig en slordig werd uitgewerkt. De voorgestelde maatregelen zijn niet meer dan wat kattenbelletjes en losstaande bedenkingen.

[19] Een ongenueanceerde focus op biotechnologie. In de projectfiche wordt de kaart getrokken van de biotechnologie. De verwachtingen worden hierbij bijzonder hoog gelegd: *“Het is de enige oplossing om tegemoet te komen aan voedselvraag op wereldschaal, de overgang van een chemische industrie gebaseerd op fossiele brandstof naar een industrie gebaseerd op biomassa, het aanpakken van ziektes gerelateerd aan vergrijzing van de bevolking, nieuwe technologieën in de strijd tegen ziektes als kanker, opkomende nieuwe infecties, etc.”*

De Minaraad stelt vast dat dit project sterk technologisch gedreven is. De sociale en maatschappelijke inbedding van de technologie ontbreekt. Zo is het bijvoorbeeld maar de vraag of het tekort aan voedsel (met armoede tot gevolg) opgelost kan worden door nieuwe gewassen. Misschien is het eerder aangewezen om bepaalde voedingspatronen (zoals de sterk stijgende vleesconsumptie) aan te passen, het beschikbare voedsel beter te verdelen en (vooral) betaalbaar te maken voor de armen.⁷

[20] MIP – Milieu- en Energietechnologie Innovatieplatform. In de projectfiche wordt verwezen naar de klankbordgroep van het MIP. De Raad wil hierbij verwijzen naar de conclusies van IAASTD (referentie 7) die de complexiteit van voedselvoorziening benadrukt. Aan deze klankbordgroep wordt een belangrijke rol toebedeeld als ondersteuning van de stuurgroep, *“vooral door het geven van adviezen, kritische reflecties en toetsing van de missie / actiemiddelen van het MIP, maar ook door signalen vanuit de maatschappelijke actoren door te geven aan de stuurgroep.”* De Minaraad is vertegenwoordigd in deze klankbordgroep maar moet vaststellen dat deze niet meer samengekomen is sinds juni 2007. De Raad hoopt dat hierin verandering komt met ‘MIP2’ dat formeel van start gaat op 30 september 2009.

Project nr. 10 – Duurzame ruimtelijke ontwikkeling

[21] De ruimtelijke dimensie van duurzame ontwikkeling wordt onderschat. Projectfiche 10 geeft aan dat het ruimtelijk beleid in Vlaanderen *“princiepelijk is gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling”*. Hoewel het beleid eventueel ‘gericht’ kan zijn op duurzame ontwikkeling, blijkt uit de praktijk dat er nog zeer veel problemen zijn met onduurzame ruimtelijke ontwikkelingen in Vlaanderen. De concrete knelpunten zijn al uitvoerig aan bod gekomen in vroegere adviezen van de Minaraad.⁸

---

⁷ In het *International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development* (IAASTD), een initiatief van de Verenigde Naties, de Wereldbank, UNESCO en de Global Environmental Facility, komt men tot de volgende conclusie: *“Enkel een multifunctionele, duurzame, kleinschalige en agro-ecologische landbouw kan een antwoord bieden op de honger in de wereld en de stijgende vraag naar voedsel”*. Meer info op <http://www.agassessment.org/>

⁸ Minaraad, Advies van 2 april 2009 over de herziening van het RSV (advies met onthouding van de SERV-organisaties), Minaraad, Advies van 3 juni 2003 over het tweede spoor in de evaluatie

Ook uit de andere projectfiches blijkt vaak een sleutelrol voor het beleid inzake ruimtelijke ontwikkeling. Dit is het geval bij project 1 Duurzaam bouwen en wonen (bv. inzake energieneutrale wijken en energiezuinige districten), project 4 Duurzame landbouw (gebruik van ruimte en ruimtelijke inpassing van glastuinbouwbedrijven), project 5 Milieu en gezondheid (ozonpieken en hoge concentraties aan fijn stof hebben duidelijke ruimtelijke ordeningsaspecten), project 6 Duurzame mobiliteit (de koppeling spreekt voor zich) en project 7 Duurzaam omspringen met water (bv. de planning van overstromingsgebieden). Volgens de Minaraad weerspiegelen de projectfiches in het algemeen en die van project 10 in het bijzonder onvoldoende de belangrijke bijdrage die vanuit het beleid inzake ruimtelijke ordening kan geleverd worden aan duurzame ontwikkeling in Vlaanderen. Om dit op een efficiënte manier te kunnen realiseren is het cruciaal dat het project 'duurzame ruimtelijke ontwikkeling' een plaats krijgt binnen de beleidsprocessen die aan de gang zijn inzake ruimtelijke ordening zoals de voorbereiding van het nieuwe Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en de lopende afbakeningsprocessen.

- [22] De klimaatproblematiek als opportuniteit om duurzame ruimtelijke ontwikkeling vorm te geven.** In de projectfiche wordt aangegeven dat de relatie tussen klimaatverandering en het (toekomstige) ruimtelijk beleid gekozen werd als centraal thema. Hierbinnen wordt in het bijzonder gefocust op adaptatiebeleid. Uit de fiche blijkt echter dat mitigatie en adaptatie voortdurend door elkaar gehaald worden. Belangrijk is echter dat in de fiche het belang van ruimtelijke planning voor beide strategieën erkend wordt. De Minaraad ondersteunt de voorgestelde projecten en hoopt dat ze op korte termijn uitgewerkt en goed onderbouwd worden om tegemoet te komen aan de aanzienlijke uitdagingen waarmee Vlaanderen op dit vlak geconfronteerd wordt. De klimaatproblematiek moet gezien worden als een kans om het multifunctioneel ruimtegebruik in Vlaanderen vorm te geven vanuit een onderbouwde langetermijnvisie gebaseerd op duurzame ontwikkeling.

Project nr. 11 – Gender

- [23] Een hond die in zijn eigen staart bijt.** De projectfiche Gender geeft aan dat dit thema een buitenbeentje is in de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling. De Minaraad ondersteunt dit standpunt niet. Gelijke kansen zijn inderdaad een essentieel onderdeel van het beleid inzake duurzame ontwikkeling, maar dit geldt ook voor duurzaam bouwen en wonen, maatschappelijk verantwoord ondernemen, enz. In de projectfiche wordt voorgesteld om een genderscreening uit te voeren van de operationele projecten. Volgens de Minaraad is dit niet de functie van de operationele projecten. Op die manier blijft het beleid rondjes draaien. In § [6] werden de criteria uit de VSDO aangegeven waaraan de projecten moeten voldoen. Volgens de Raad moet het mogelijk zijn om projecten te vinden waarmee concreet vooruitgang kan geboekt worden in het gelijkheidskansenbeleid. De Minaraad beschikt niet over expertise op dit vlak maar de invulling van dit project kan en moet aanzienlijk ambitieuzer gebeuren.

---

van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en Minaraad (advies met onthouding van ABVV, ACLVB en UNIZO), Advies van 3 oktober 2002 over de partiële herziening van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (advies met onthouding van ABVV, ACLVB, ACV, UNIZO en VEV).

Project nr. 12 – Wereldwijde bestrijding van HIV/AIDS

[24] **Onvoldoende uitgewerkt project.** In de fiche wordt aangegeven dat dit thema de mogelijkheid biedt aan de Vlaamse overheid om *“een duidelijke buitenlandse dimensie te ontwikkelen, die vanuit binnenlandse beleidsprioriteiten mee gedragen en ontwikkeld wordt”*. Maar net zoals bij het thema water wordt ook hier deze kans niet gegrepen. Het ambitieniveau is laag en is beperkt tot het opstellen van een strategienota. De uitvoering is louter een opsomming in uiterst algemene termen van wat vandaag al gebeurt. Ondanks het grote potentieel wordt de toegevoegde waarde van dit operationele project op dit ogenblik niet gerealiseerd.

3. Vlaams implementatieplan en projectfiche voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling

[25] **Situering.** Het ontwerp van Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO) ‘Leren voor een leefbare toekomst’ werd opgemaakt door de dienst Natuur- en Milieueducatie (NME) en het EDO-overlegplatform als een uitwerking van het VN-decennium⁹ en de UNECE-strategie¹⁰. In januari 2008 werd een voorstel tot implementatieplan overgemaakt aan de minister van Leefmilieu. Voor het standpunt van de Minaraad over dit voorstel tot implementatieplan EDO wordt verwezen naar het advies op eigen initiatief van 7 april 2008 dat nog steeds actueel en relevant is in het kader van dit advies.¹¹

[26] **Opbouw.** Het implementatieplan EDO bestaat uit 3 delen. Het eerste deel omvat een uitgebreide analyse van de beleidscontext in verband met EDO. Het tweede deel bestaat uit een vertaling van de UNECE-objectieven in de Vlaamse context. Deze zes objectieven vormen de basis van het te ontwikkelen EDO-beleid in Vlaanderen. Deel drie van het implementatieplan beschrijft 7 acties om EDO meer ingang te laten vinden in het formele, niet-formele en informele leren in Vlaanderen. Dit laatste deel werd integraal opgenomen in de VSDO-projectfiche over EDO.

[27] **Evolutie.** In de eerste twee delen van het implementatieplan werden nauwelijks wijzigingen aangebracht ten opzichte van het voorstel van implementatieplan dat de Minaraad adviseerde in april 2008. Enkel de term juridische beleidsinstrumenten werd vervangen door beleids- en regelgevingskaders omdat er geen afdwingbare wetgeving bestaat inzake EDO.¹² Voor de overige aspecten is de tekst van de eerste delen van het implementatieplan vrijwel ongewijzigd

---

⁹ De periode 2005-2014 werd door de Verenigde Naties uitgeroepen tot ‘Decennium van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling’.

¹⁰ De UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) ontwikkelde een Regionale Strategie voor EDO die in maart 2005 werd aangenomen door de ministers van Onderwijs en Leefmilieu van de UNECE-lidstaten. De UNECE-strategie wil de lidstaten aanmoedigen om EDO te ontwikkelen en op te nemen in hun formele onderwijssystemen, in alle relevante vakken en in niet-formeel en informeel leren.

¹¹ Advies 2008|20: Advies van de Minaraad van 7 april 2008 over het Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling.

¹² Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Leren voor een leefbare toekomst, Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling, p. 10.

gebleven. Het laatste deel werd nog verder uitgewerkt en geconcretiseerd met het oog op de VSDO-projectfiche EDO.

3.1. Algemene aanbevelingen

- [28] **Participatieve aanpak behouden.** In zijn advies van april 2008 stelde de Minaraad vast dat getracht werd om het implementatieplan participatief uit te werken, een richtlijn die de UNECE-strategie voorstelt. Ook bij de verdere aanpassing van het plan is deze werkwijze aangehouden. In de schoot van het EDO-overlegplatform werden ad-hocwerkgroepen samengeroepen voor de concretisering van de verschillende acties. Dit gebeurde in samenwerking met verschillende beleidsdomeinen en actoren uit het maatschappelijk middenveld. De Minaraad apprecieert deze participatieve werkwijze en vraagt dat dit participatieve karakter behouden blijft bij de verdere aanpassing van het plan en de implementatie ervan. De dynamiek die ontstaan is in het EDO-overlegplatform mag niet verloren gaan en moet dus verder ondersteund worden.
- [29] **Inclusief beleid.** De projectfiche EDO geeft aan welke partners betrokken zijn bij de uitvoering van het project. Daarnaast vermeldt de fiche dat *"op termijn nog bijkomende partners moeten betrokken worden bij de uitvoering van het project, o.m. de andere beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid"*.¹³ De Minaraad benadrukt dat dit geen langetermijndoelstelling mag zijn maar dat dit op korte termijn moet gerealiseerd worden. Een efficiënt EDO-beleid is enkel mogelijk als alle beleidsdomeinen samenwerken. Net zoals de Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling, moet het Vlaams Implementatieplan EDO inclusief beleid zijn, waarbij elke minister zijn / haar verantwoordelijkheid draagt. Ook de economisch en sociaal gerichte departementen mogen hierbij niet uit het oog verloren worden. Het is van belang dat de volledige Vlaamse Regering zich engageert voor de uitvoering van het implementatieplan.
- [30] **Timing en financiering.** De UNECE-strategie bevat een implementatieraamwerk waarin een fasering wordt aangereikt:
- Fase I tegen 2007: acties inventariseren, prioriteiten bepalen, onderzoek naar indicatoren, leemten en hindernissen opsporen, enz.
  - Fase II tegen 2010: de eigenlijke implementatie
  - Fase III tegen 2015 en later: de resultaten zouden zichtbaar moeten worden.

De Minaraad stelt vast dat de goedkeuring van het Vlaams implementatieplan een grote vertraging heeft opgelopen. Gelukkig werd hierop niet gewacht om reeds te starten met de uitvoering van het implementatieplan. Bijna al de acties die beperkte middelen vergen, zijn reeds aangevat en sommigen ervan zijn helemaal afgerond. Dit is van groot belang omdat vanaf 2010 de eerste resultaten van de implementatie al 'zichtbaar' moeten zijn.

Een aantal acties kunnen echter niet aangevat worden zonder de nodige budgettaire engagementen (bv. actie 3: procesbegeleiding, actie 5: EDO-projectenfonds). De Minaraad dringt erop aan dat de Vlaamse Regering zo snel mogelijk een beslissing neemt over de kostprijs en financiering van de acties, rubrieken die in de ontwerpprojectfiche niet werden ingevuld. De begeleidende nota van de Vlaamse Regering geeft aan dat het budget voor de operationele projecten zal moeten gehaald worden binnen de bestaande werkingsmiddelen

---

¹³ VSDO-projectfiche EDO, p. 11.

van de betrokken beleidsdomeinen. De Minaraad wijst erop dat de werkingsmiddelen voor NME niet volstaan om de acties van de projectfiche EDO uit te voeren. Er zullen dus ook middelen van het departement LNE en eventueel van andere departementen moeten aangewend worden. EDO is immers beleidsdomeinoverschrijdend.

3.2. Aanbevelingen met betrekking tot de acties

[31] Projectfiche EDO. De projectfiche EDO is een van de meest uitgewerkte van alle VSDO-projectfiches. Er worden onder andere 7 concrete acties in beschreven om EDO meer ingang te laten vinden in het formele, niet-formele en informele leren in Vlaanderen:

1. het EDO-overlegplatform als coördinerend orgaan;
2. een EDO coördinatie;
3. procesbegeleiding als impuls voor visieontwikkeling en professionalisering;
4. EDO stimuleren via bestaande beleids- en regelgevingskaders;
5. EDO stimuleren met financiële beleidsinstrumenten;
6. EDO stimuleren door vorming en nascholing;
7. EDO stimuleren met educatief materiaal.

Hoewel deze acties verder werden uitgewerkt in vergelijking met het voorstel van implementatieplan, zijn er toch nog een aantal onduidelijkheden. Het is niet altijd duidelijk wie de actie zal uitvoeren of aansturen en de acties zijn weinig ambitieus geformuleerd. Deze acties vragen dan ook een verdere operationalisering, zoals in het implementatieplan is aangegeven.¹⁴

Naast de acties bevat de projectfiche ook nog andere informatie: een omschrijving van EDO, de bevoegde minister(s) en administratie, doelstellingen, uitvoerders van het project en streefdata.

[32] Gebrek aan evaluatie en monitoringsinstrumenten. De projectfiche bevat een lege rubriek 'voortgang' waarin informatie zal opgenomen worden met betrekking tot de stand van zaken bij de opzet en uitvoering van het project. Er wordt echter niet aangegeven hoe en wanneer de acties moeten geëvalueerd worden. De Minaraad meent dat het noodzakelijk is om monitorings- en evaluatie-instrumenten op te nemen in de projectfiche. Het is van belang om na te gaan of de acties ervoor zorgen dat de doelstellingen behaald worden en om ze, indien nodig, bij te sturen. De Minaraad meent dat de evaluatie van de projectfiche EDO het best kan uitgevoerd worden aan de hand van de indicatoren die aangereikt worden door de UNECE-strategie.

---

¹⁴ Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Leren voor een leefbare toekomst, Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling, p. 42.